Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 4

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 882 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership 10
Ibrokhim Gulomov

Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari 18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich

Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления 24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли

Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ... 27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna

Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari 32
Aziz Zikriyoev

O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari 40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna

Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida) 45
D. B. O'roqova

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari 50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li

Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar 55
Igitov Jurabek Kuzibekovich

Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish 63
Islamov Ozodjon

Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari 67
J. K. Boymurodov

Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari 72
Kadirxodjayeva Nilufar Raxmatullayevna

BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish 77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li

Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi 84
Layli Mirzayeva

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari 88
Luiza Komilovna Xaydarova

Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish 93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna

O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari 98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich

Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri 105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li

Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari 110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi

Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari 116
Qodirov Azizjon Anvarovich

Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimda sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari 121
Saidqulova Firuza Farmonovna

Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari 125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi

Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati 129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari 136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.

Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari 143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna

Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar 149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov

Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi 154
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich

Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari 159
Yodgorova Xalima To'lqinovna

Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili 165
Raxmatov Adxam Itolmasovich

Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish 169
Suyunova Kamilla Baxromovna

Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari 173
Tabayev Azamat Zaripbayevich

Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari 178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.

Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking 183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna

Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy 186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Uzganbayeva Dilnoza Toxtasinovna

The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population 192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li

The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions 196
Babadjanov Abdirashid Musayevich

Behavioral Theory of the Firm 201
Egamberdieva Oydin Abror qizi

The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks 207
Egamova Makhfurat Esanovna

Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан 211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович

Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов 216
Бекимбетова Гулнора Маратовна

Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли 223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна

Меры по снижению доли теневой экономики в стране 228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон қизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли

Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан 232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев

Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане 237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна

Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов 243
Раупов Жамшид Рашидович

Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях 249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана....255
Саиткамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы

Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами....261
Хакимова Майя Юрьевна

Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО....266
Зарипова Саёхат Зафаровна

Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari....271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi

Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili....276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li

Globallashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati....282
Anvarova Z.

The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children....286
Axtamov Djamshed Baxromovich

A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment....291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammat qizi

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi....296
Avazov Ilxom Ravshanovich

Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi....301
Axrorov Zarif Oripovich

Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili....309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich

Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis....314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna

Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari....319
Masharipova Manzura Alimbayevna

Korxonalarda benchmarketing strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari....325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna

Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari....330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi

Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili....334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li

Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish....339
Pardayeva Zulfizar Alimovna

Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili....343
Rashidov Jamshid Xamidovich

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni....348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li

Raqamli iqtisodiyot sharoitda xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari....352
Suyunov Asror Baxtiyorovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitda telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari....356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari....360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna

Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari....366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi

Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati....371
Xodjayev Anvar Rasulovich

Transport Decarbonization Strategy 377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli

Temir yoʻl transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish 382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna

Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari 387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich

Issiqlik ta’minoti xizmatlarini koʻrsatish samaradorligi va sifatini baholash koʻrsatkichlari tizimi 390
Abdulaziz Abdumoʻminovich Matroʻziyev

Issiqlik ta’minoti xizmatlari sifatiga ta’sir etuvchi omillar va ularni baholash 394
Abdulaziz Abdumoʻminovich Matroʻziyev

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish 399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul oʻgʻli

Sugʻurta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati 404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna

Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari 409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich

Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma’sulligini ta’minlash mexanizmining amal qilish darajasi 416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich

Qishloq aholisining qishloq xoʻjaligida bilim va innovatsiyalarni oʻzlashtirishiga ta’sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida) 421
Bozorova Lobar Nuralevna

Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий 427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи

Mol-mulk soligʻining korxonalar faoliyatiga ta’siri 432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich

Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta’minlashning ustuvor yoʻnalishlari 438
Maxmudov Omon Tuxtayevich

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish 442
Moʻminova Ma’suda Baxtiyarovna

Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta’minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar 447
Nazarova Kamola Sattorali qizi

Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi 453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich

Oʻzbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari 460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat

Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI koʻrsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari 467
Turaeva Mastura Kurbanovna

Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса 471
А. Бектемиров, Б.М.Абдувалиев

Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari 478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich

Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish 482
Sa’dullayeva Asalxon Muzaffarovna

Koʻp tarmoqli fermer xoʻjaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari 485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich

Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi 490
Toʻxsanov Qudratillo Nozimovich

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish ... 495
Xamidova Z. U.

Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati ... 501
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna

Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi ... 505
Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li

Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish ... 511
Shaymatova Nargiza Ashurovna

Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari ... 516
Shodmonova Odina G'ofur qizi

Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili ... 520
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li

Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati ... 525
Eldor Uskanov

Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari ... 530
Yusupova Jamila Karamatdinovna

Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) ... 534
Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich

Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash ... 541
Sobirov Azizbek Avzbekovich

Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari ... 548
Gadaev Ismat Yadgarovich

Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar ... 551
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna

O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari ... 554
Kobilova Nasiba Xurramovna

Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy ... 561
Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich

Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market ... 566
Musyeva Shoira Azimovna

Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi ... 570
Odina Nabiyevna Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi

Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish ... 575
Rashidova Xadicha Tursunalievna

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modellashtirish yo'llari ... 581
Raxmanov Mexridin Sindarovich

Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba ... 586
Tashmatov Rustam Xusanovich

Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari ... 592
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich

Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti ... 595
Zilola Jumanova

Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан ... 602
Абдуллоев Фуркат Олимджонович

Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана ... 607
Кадиров Алишер Исмаилович

Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов ... 611
Раупов Жамшид Рашидович

O‘zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar 617
Rashidova Odina Olimjon qizi

Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане 622
Камалов Камоладдин Кахрамонович

Sug‘urta sohasining O‘zbekiston iqtisodiyotidagi o‘rni 626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich

Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O‘zbekistonda foydalanish yo‘nalishlari 630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi

Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotteling 635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna

Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari 644
Norboyev Odil Abrayevich

Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB “Aloqabank” misolida 649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyevna

O‘zbekistonda “yashil iqtisodiyot” muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari 654
Taxir Urkinbayev

Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari 658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich

Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification 663
Uktamova Nozima Narzulla kizi

Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari 667
Yadgarov Akram Akbarovich

Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц 673
Базарова Нигора Равшановна

Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta’sirini baholash 684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llari 689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o‘g‘li

Tashqi mehnat migratsiyasi 694
O. N. Djurayev

Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog‘ining davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishini baholash 699
Otaboyeva Dildora

Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlat tajribasi 705
Raimov Xurshid Muxtorovich

Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo‘llash istiqbollari 711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich

O‘zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar 716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o‘g‘li

Agrar ta’lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo‘llari 723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich

O‘zini o‘zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari 731
Davranov Iskandar Jumayevich

Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish 738
Luqmanov Sharifxon A’zam o‘g‘li

Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development 744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi

“Yashil” enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash asosi sifatida 749
Muminova Elnoraxon Abdukarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari 754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish 759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna

Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан 766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонова Шахрибону Бахромжон кизи

Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari 774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov

O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish 780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich

Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений 787
Жанзаков Бекзот, Жонузоков Мирзабек

Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati 795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna

Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов 802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризоевна

Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantishning konseptual asoslari 806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna

Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari 814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich

Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari 819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna

Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari 823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich

Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari 832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.

Kriptovalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar 835
Berdiqulov Jurabek

Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish 837
Hamroyev Sherzod Axtamovich

O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati 843
Turdimuratova Aziza Alisherovna

Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash 846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi

Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash 856
Zakirova Umida Maxamadaminovna

O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati 863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich

Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati 872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek

Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики 876
Алиева С.С.

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

QORAQALPOG‘ISTON QISHLOQ XO‘JALIGI: ASOSIY MUAMMOLAR VA RIVOJLANISHINING USTUVOR YO‘NALISHLARI

UDK: 332.2

Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich
Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
“Geografiya o‘qitish metodikasi” kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Maqolada Qoraqalpog‘iston qishloq xo‘jaligidagi asosiy muammolar va rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan. Maqolada ekin yerlar hosildorligini oshirish, suv va yer resurslaridan samarali foydalanish bo‘yicha tavsiyalar berilgan. Shuningdek, Qoraqalpog‘iston Respublikasida sug‘oriladigan maydonlar sho‘rlanish darajasining tavsiflanishi, meliorativ obyektlarni qurish, rekonstruksiya qilish va ta’mirlash, sug‘oriladigan yer maydonlarining sifat ko‘rsatkichlari, sug‘oriladigan maydonlardan foydalanish darajasi, mintaqadagi qishloq xo‘jaligi subyektlarining qishloq xo‘jaligi texnikalari bilan ta’minlanishi bo‘yicha tahlillar olib borilgan.

Kalit so‘zlar: hudud, mintaqa, qishloq xo‘jaligi, dehqonchilik, chorvachilik, suv va yer resurslari, sho‘rlanish, seleksiya va urug‘chilik, hosildorlik, ekin yerlar.

Abstract: The article discusses the main problems and priority directions for the development of agriculture in Karakalpakstan. The article provides recommendations for increasing arable land productivity and efficient use of water and land resources. An analysis was also carried out to describe the level of salinity to describe the level of salinity in irrigated areas of the Republic of Karakalpakstan, the construction, reconstruction and repair of reclamation structures, quality indicators of irrigated lands, the level of use of irrigated areas, and the provision of agricultural machinery to agricultural entities of the region.

Key words: territory, region, agriculture, farming, livestock farming, water and land resources, salinity, selection and seed production, productivity, cultivated lands.

Аннотация: В статье рассмотрены основные проблемы и приоритетные направление развития сельского хозяйства Каракалпакстана. В статье даны рекомендации по повышению урожайности пашни, эффективному использованию водных и земельных ресурсов. Также были проведены анализ по описанию уровня засоления по описанию уровня засоления орошаемых площадей Республики Каракалпакстан, строительства, реконструкции и ремонта мелиоративных сооружений, показателей качества орошаемых земель, уровня использования орошаемых площадей, обеспечения сельскохозяйственной техники сельскохозяйственным субъектов региона.

Ключевые слова: территория, регион, сельское хозяйство, земледелие, животноводство, водные и земельные ресурсы, засоление, селекция и семеноводство, урожайность, посевные земли.

KIRISH

O‘zbekistondagi sug‘oriladigan maydonlarning 11.9, pichanzor va yaylovlar 24.8, ekin yerlarning 10.4 foizi tadqiqot hududi hissasiga to‘g‘ri keladi[1]. Ushbu ko‘rsatkichlar Qoraqalpog‘iston O‘zbekistondagi yirik qishloq xo‘jaligi mintaqalaridan bir ekanligidan dalolat beradi.

Shunga qaramasdan mazkur hudud 2022-yilda O‘zbekistondagi jami qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining salkam 4.0, paxtaning 6.6, donli ekinlarning 3.9, bug‘doyning 2.8, kartoshkaning 2.7, sabzavotning 2.9, polizning 7.2, meva, rezavorlarning 2.1, uzumning 0.6, go‘shtning 4.4, sutning 3.7, tuximning 4.8, qorako‘l terisining 7.2 va pillaning 3.3 foizini yetishtirib bergan[2]. Bu mavjud imkoniyatlardan ancha past hisoblanadi.

Asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar, ayniqsa, qishloq xo‘jaligining rivojlanish darajasi bo‘yicha Qoraqalpog‘iston Respublikasi O‘zbekistonning boshqa mintaqalari orasida oxirgi o‘rinlardan birini egallaydi[3]. Qishloq

1 O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi kadastr agentligining davlat kadastrlari palatasi. O‘zbekiston Respublikasining yer fondi. –T.: 2023. –37 b.
2 O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi 2019–2022 statistik to‘plam. –T.: 2023.
3 Madenova E. N. “Qoraqalpog‘iston Respublikasini kompleks rivojlantirishning uzoq muddatli strategiyasi” Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi avtoreferati. 2019-yil, 24 b.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

xo'jaligi ekin maydonlari hosildorligining kamayishi ushbu salbiy holatning asosiy sabablardan biri hisoblanadi. Shuningdek, suv resurslarining yetishmasligi ham tarmoqda iqtisodiy ko'rsatkichlarning past bo'lishiga zamin yaratmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Mintaqada qishloq xo'jaligini rivojlantirish va samaradorligini oshirish bo'yicha J.Medetullayev, K.Rzayev, Ye.Umarov, K.Ubaydullayev, K.Bektemirov, J.Sauxanov, A.Matchanova va boshqalar tadqiqotlar olib borishgan[4].

Mazkur katta ilmiy va amaliy ahamiyatga molik tadqiqot natijalarini inkor etmagan holda, keyingi yillarda Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligidagi muammolarga bag'ishlangan ishlar kam. J.Medetullayev, K.Rzayev, Ye.Umarov, K.Ubaydullayevlar tomonidan olib borgan ilmiy tadqiqotlar sobiq ittifoq va mustaqillikning dastlabki yillarida, o'tish iqtisodiyoti davrida olib borilgan. K.Bektemirov muallifligida yozilgan "Ustoychivoye razvitiye regionov ekologicheskogo krizisa: metodologiya i instrumentariy primeneniya v Priarale" nomli monografiyasida agrar sohadagi ba'zi muammolarga to'xtab, ularni yechish yo'llari bo'yicha tavsiyalar bergan. J.Sauxanov o'zining "Agrar tarmoqda tashqi samaralarni optimal tartiblashtirish va transaksiya xarajatlarini pasaytirish: muammolar, usullar va modellar" deb nomlangan ilmiy ishida tarmoqni ekonomik modellar asosida o'rgangan. Shu nuqtayi nazardan mintaqa qishloq xo'jaligidagi muammolarni atroflicha tadqiq etish va ularni yumshatish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolaning metodologik asosini Qoraqalpog'istonlik olimlarning qishloq xo'jaligidagi muammolarni yechish bo'yicha olib borilgan tadqiqot usullaridan, qishloq xo'jaligi va unga tutash fanlarda yaratilgan ilmiy g'oya va qonuniyatlar o'rin olgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev va Vazirlar Mahkamasi tomonidan chiqarilgan Qonun va qarorlar, respublika hukumati tomonidan olg'a surilgan takliflar va qishloq xo'jaligi ustuvor vazifalaridan kelib chiqqanligi bilan tavsiflanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Orolbo'yi mintaqasini barqaror rivojlantirishning eng muhim yo'nalishlaridan biri bu uning agrosanoat salohiyatini oshirish, qishloq xo'jaligi har bir gektardan, ayniqsa, sug'oriladigan yerlardan foydalanish samaradorligi va rentabelligini oshirishdir[5].

Yuqorida amalga oshirilgan tahlil natijalaridan shu narsa ma'lum bo'ldiki, Qoraqalpog'iston Respublikasi qishloq xo'jaligining rivojlanishida bir qator muammolarni hal etishga yo'naltirilgan tadbirlar majmuasini ilmiy asoslash va amaliyotga joriy etishni talab etadi. Bu tadbirlar majmuasi quyidagilardan iborat bo'ladi:

- ekin yerlar va tabiiy yaylovlarning unumdorligini oshirish (bunda almashlab ekishni yo'lga qo'yish, sho'r yuvish tadbirlarni amalga oshirish, yaylovlardan almashlab foydalanish, ularni suvlantirish);
- suv resurslaridan samarali foydalanish (tomchilab va yomg'ir usulida ekinlarni suvlantirish);
- respublikadagi mavjud sug'oriladigan maydonlardan imkon qadar maksimal va samarali foydalanish;
- qishloq xo'jaligini zamonaviy texnikalar bilan ta'minlash;
- seleksiya va urug'chilik ishlarini takomillashtirish;
- mintaqa tabiiy sharoiti xususiyatlaridan kelib chiqqan xolda qishloq xo'jaligi tarmoqlarini ixtisoslashtirish, hududiy tashkil etilishini takomillashtirish;
- fermer va dehqon xo'jaliklariga davlat tomonidan iqtisodiy mexanizmlar orqali yordam ko'rsatish (bunda imtiyozli kreditlar va manzilli subsidiyalar ajratish);
- qishloq joylari ishlab chiqarish va ijtimoiy infrastruktura tarmoqlarini rivojlantirish, horijiy investorlarni jalb qilish mexanizmini ishlab chiqish va h.k.

4 Медетуллаев Ж. Проблемы комплексного освоения земель. Нукус. Каракалпакстан. 1976. Умаров Е.К. Проблемы совершенствования территориальной структуры производительных сил Республики Каракалпакстан. Автореф. на соиск. уч. степ. доктор географических наук. –Т.: 2003. –48 с. Убайдуллаев К., Данияров К. Актуальные проблемы аграрного сектора Республики Каракалпакстан в условиях рынка. // Актуальные проблемы современной науки. –2004. –№2. –С. 90-91. Бектемиров К.К. Устойчивое развитие регионов экологического кризиса: методология и инструментарий применения в Приаралье. Т.: Фан. 2006. 160 с. Sauxanov J.K. Agrar tarmoqda tashqi samaralarni optimal tartiblashtirish va transaksiya xarajatlarini pasaytirish: muammolar, usullar va modellar. T.: Lesson Press. 2022. 269. b.

5 Бектемиров К.К. Устойчивое развитие регионов экологического кризиса: методология и инструментарий применения в Приаралье. Т.: Фан. 2006. С.60.

Mazkur tadbirlar mintaqada qisman ishlab chiqarishga joriy qilingan, lekin aniq bir tizim sifatida yo‘lga qo‘yilmagan yoki boshboshdoqlik bilan amalga oshirilmoqda. Bu esa o‘z navbatida agrar sohaning iqtisodiy samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu mulohazalardan kelib chiqqan holda, mazkur ishning asosiy maqsadi mintaqa agrar sohasini istiqbolda miqdor va sifat jihatdan takomillashtirish hisoblanadi.

Mintaqa qishloq xo‘jaligini istiqbolda rivojlantirish birinchi navbatda mavjud yer-suv resurslaridan samarali foydalanish talab etiladi. Undan oqilona foydalanish, ifloslanish va degradatsiyadan himoya qilish dolzarb vazifadir.

Sug‘oriladigan yerlarni kafolatli suv bilan ta’minlash muammosini hal etishda mavjud sug‘orish tizimlarini texnik rekonstruksiya qilish, sug‘orish suvidan yuqori samarali foydalanishning ilg‘or usullarini joriy etish katta ahamiyatga ega.

Yuqorida ta’kidlab o‘tilganidek, Qoraqalpog‘istonda tuproq unumdorligining pasayishi alohida tashvishli jarayon hisoblanadi. So‘ngi yillarda sug‘oriladigan yerlarning hosildorligi 5-20 foizga kamaygan[6]. Sug‘oriladigan yerlarning sho‘rlanish darajasining yuqoriligi, suv resurslarining yetishmasligi yerdan foydalanish koeffitsiyentini pasaytirmoqda. Shuningdek, grunt suvlarining yer yuzasiga yaqinligi unumdorli tuproq qatlamining ikkilamchi sho‘rlanishiga olib kelmoqda.

Qoraqalpog‘istonda grunt suvlari yer sathiga yaqin joylashgan bo‘lib, minerallashuv darajasi turlicha xususiyatga ega. 2020-yil vegetatsiya davrining boshida 510.30 ming gektar sug‘oriladigan yerlarning 131.33 ming gektar maydonida grunt suvlari sathi 2 metrgacha yoki sug‘oriladigan maydonning 25.7 foizini egallagan bo‘lsa, vegetatsiya davrining oxirida 2 metrgacha bo‘lgan grunt suvlari sathi egallagan maydon 101.39 ming gektarni yoki 19.9 foizni tashkil etgan. Grunt suvlarining minerallashuv darajasi 3 g/l ni, ayrim joylarda undan ortib ketadi. Qurg‘oqchil zonaga xos bo‘lgan iqlim sharoitida yuqori konsentratsiyaga ega grunt suvlarining yer sathiga yaqin joylashishi tuproq sho‘rlanishiga zamin yaratadi.

Kollektor-drenaj tarmoqlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi sug‘orma dehqonchilikda agrotexnik qoidalarning buzilishi tufayli tuproqlarning ikkilamchi sho‘rlanishi yuz bermoqda.

Daryoning quyi oqimi sharoitida sug‘oriladigan maydonlardan yer osti sulari chiqarib tashlash uchun yirik kollektor-drenajlar alohida rol o‘ynaydi. Biroq respublikada mineralizatsiya darajasi yuqori bo‘lgan yer osti suvlarini uzoqlashtirish bo‘yicha olib borilayotgan tadbirlar holati past hisoblanadi.

Qoraqalpog‘istonda sug‘oriladigan maydonlarning 362.58 ming ga yoki 70.4 foizni turli darajada sho‘rlangan yerlar tashkil etadi. Shundan, 5.5 foizi kuchli va juda kuchli, 50.6 foizi o‘rta va 43.8 foizi kuchsiz sho‘rlangan. Turli darajada sho‘rlangan maydonlarning 62 foizi shimoliy zonaga to‘g‘ri keladi (1-jadval).

1-jadval: Qoraqalpog‘iston Respublikasida sug‘oriladigan maydonlarning sho‘rlanish darajasi bo‘yicha tavsiflanishi, ming ga hisobida

Zonalar	Sug‘oriladigan maydonlar	Shundan:		Sho‘rlanish darajasi bo‘yicha taqsimlanishi		
		Sho‘rlanmagan	Sho‘rlangan	Kuchli va juda kuchli sho‘rlangan	O‘rta sho‘rlangan	Kuchsiz sho‘rlangan
Janubiy	138.28	43.48	94,8	7.09	46.69	41.03
Markaziy	62.45	19.53	42,92	0.69	22.29	19.92
Shimoliy	313.9	89.04	224,86	12.28	114.65	97.93
Jami	**514.63**	**152.05**	**362,58**	**20.06**	**183.63**	**158.89**

Jadval Qoraqalpog‘iston Respublikasi suv xo‘jaligi vazirligi ma’lumotlari asosida tuzilgan.

Ushbu holat sug‘oriladigan yerlarning sifatiga, ekinlarning hosildorligiga oxir oqibat qishloq xo‘jaligining iqtisodiy ko‘rsatkichlariga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Sho‘rlanish darajasiga qarab paxta xosildorligi quydagicha o‘zgaradi: sho‘rlanmagan yerlarga nisbatan kuchsiz sho‘rlangan yerlarda 20-30 foizgacha, o‘rtacha sho‘rlangan yerlarda 40–60 foizgacha, va yuqori sho‘rlangan yerlarda 80 foizdan ortiq bo‘ladi[7]. Bundan tashqari, sug‘oriladigan tuproqlarning sho‘rlanishi har yili takroriy sho‘r yuvishni talab qiladi, bu esa sug‘orish uchun juda ko‘p miqdorda suv sarfini talab qiladi. Sho‘r yuvish bilan bog‘liq tadbirlarni o‘tkazishning zaruratga aylanishi mahsulot yetishtirish uchun ketadigan harajat miqdorini o‘rtacha 8 foizga oshirsa, boshqa tomondan esa mazkur tadbirni amalga oshirmaslik hosildorlikni 25 foizgacha kamayishiga sababchi bo‘ladi[8].

6 Бектемиров К.К. Устойчивое развитие регионов экологического кризиса: методология и инструментарий применения в Приаралье. Т.: Фан. 2006. С.60.

7 Bektemirov K. Land reform in the Aral Sea region //Beyond Growth: Institutions and Policies for Sustainability. Santiago, Chile ISEE, 1988. P166.

8 Sultanov B.F. Qishloq xo‘jaligida meliorativ tadbirlar samaradorligini oshirishning ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirish. DSs avtoreferati. –T.: 2020. –77 b.

TARAQQIYOT PROGRESS ПРОГРЕСС

Mavjud sho‘rlanishni bartaraf etish va ikkilamchi sho‘rlanishning oldini olish bo‘yicha chora-tadbirlar tizimida kollektor-drenaj tarmog‘i asosiy o‘rin tutadi.

Kollektor-drenaj tarmog‘ining uzunligi 1 ga maydonga 17.3 pogonametrdan 40.8 pogonametrgacha yetkazish paxta hosildorligini 15.8 s/ga dan 26.7 s/ga ga oshirishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi[9]. Shuningdek, paxtachilik instituti olimlarining ko‘p yillik ma’lumotlariga ko‘ra, kollektor-drenaj tarmoqlari uzunligining ko‘payishi nafaqat hosidorlikning, balki yuqori navli hosil olishga imkoniyati yuqori bo‘lishini isbotlagan.

Respublikada sho‘r yuvish bo‘yicha katta ko‘lamdagi tadbirlar olib borilmoqda. Jumladan, 2016–2020-yillarda 221 ming ga. yerning meliorativ holati yaxshilangan va 269 mlrd. sum moliyaviy resurslar o‘zlashtirilgan (2-jadval).

2-jadval: Qoraqalpog‘iston Respublikasida meliorativ obyektlarni qurish, rekonstruksiya qilish va ta’mirlash bo‘yicha ma’lumot

Loyihalar	O‘lchov birligi	2016–2020-yillar	2016-yil	2017-yil	2018-yil	2019-yil	2020-yil
		Loyiha soni					
	дона	237	38	43	50	66	40
Kollektor-drenaj tarmog‘i (qurish, rekonstruksiya qilish)	km	2391	117	1992	133.3	121.2	26.6
Kollektor-drenaj tarmog‘i (ta’mirlash-tiklash)	km	7950	2066	1944	1396	1420.7	1122,2
Ajratilgan mablag‘	mlrd.	269	43	45.5	53.0	70,8	56.6
Meliorativ holati yaxshilangan maydon	ming ga	221	38	39.9	42.6	46	54.5

Jadval Qoraqalpog‘iston Respublikasi suv xo‘jaligi vazirligi ma’lumotlari asosida tuzilgan.

Bu tadbirlarning olib borilishiga qaramasdan mintaqada mazkur ishlar bilan bog‘liq bo‘lgan muammolar o‘z yechimini kutmoqda.

Qoraqalpog‘istonda ochiq kollektorlar uzunligi 20584.8 km. ni tashkil etib shundan, 26.4 foizi ta’mirga muhtoj hisoblanadi. Bu ko‘rsatkich 2000-yili 20.0 foizni, 2015-yili 22.3 foizni tashkil etgan. Mos ravishda sug‘oriladigan maydonlarning sho‘rlanish darajasi 68.9 va 69.7 foizga ortib borgan. Shuningdek, xo‘jaliklararo va ichki xo‘jaliklardagi ochiq kollektorlarning 50 foizdan ko‘prog‘i ta’mir talab darajaga kelgan. Yopiq drenaj tarmoqlarining umumiy uzunligi 430.4 km ni tashkil etgan holda sug‘oriladigan 1 ga maydonga 24.3 pog. m. yopiq kollektorlar to‘g‘ri keladi. Bundan tashqari yopiq drenaj tarmoqlarining 25–30 foizi ishdan chiqqan. Tik drenaj quduqlari umuman mavjud emas.

Hozirgi suv resurslari yetishmayatgan bir payda, yer resurslardan samarali foydalanish ayniqsa, Qoraqalpog‘iston qishloq xo‘jaligi uchun dolzarb masala hisoblanadi. Bunda bizning fikrimizcha, asosiy e’tiborni nisbatan suv yetib borishi oson bo‘lgan daryo va kanallar bo‘yidagi ekin maydonlardan dehqonchilik maqsadida intensiv foydalanish lozim. Shu maqsadda bu hududlardagi ekin maydonlardan vertigal va gorizontal dernajlardan foydalanishni yo‘lga qo‘yish maksadga muvofiqdir. Chunki kollektorlarning ko‘pligi ekin maydonlarida yer osti suvlari sathining ko‘tarilishining oldini olishi bilan birga ekin ekiladigan maydonlarni band qiladi. Suv manbalariga uzoq joylashgan ekin yerlarni chorva mollari uchun yem-xashak bazasi sifatida o‘zlashtirish ijobiy samara beradi.

Yuqorida ko‘rsatilgan omillar tuproqlarning sho‘rlanishiga va hosildorligining pasayishiga olib kelmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, yerlarning sho‘rlanishini minimal darajaga kamaytirish bo‘yicha kompleks tadbirlarni olib borish zarurligini ko‘rsatadi. Bu tadbirlar quydagi yo‘nalishlarda olib borilishi lozim:

- sho‘rlangan yerlarda mavjud kollektor-drenaj tarmoqlarini ta’mirlash va tozalash, ularning sho‘r suvlarni tortish va o‘tkazish quvvatini oshirish;
- drenajlarning barcha (gorizontal, vertikal) tarmoqlaridan samarali foydalanishni yo‘lga qo‘yish;
- sug‘oriladigan 1 ga maydonga to‘g‘ri keladigan kollektor-drenaj tarmoqlarining pogonametr uzunligini ko‘paytirish;
- eroziyaga qarshi choralar (tuproqning suv va shamol eroziyasidan nazorat qilish);
- tuproqning kimyoviy-fizik xususiyatlarini yaxshilash.

9 Юсупбаев К.Ю. Особенности реализации экономической реформы в аграрном секторе Республики Каракалпакстан. –Т.: 2001. –С. 104.

Oldin ta'kidlaganimizdek, mintaqada tuproq unumdorligining kamayib borishida yerlarning sho'rlanishidan tashqari ekin yerlar tarkibida ko'p yillar davomida paxta yakkaxokimligiga katta ahamiyat qaratilishi, ozuqa ekinlar ayniqsa, beda maydonlarining kamayib ketishi natijasida almashlab ekishning izdan chiqishiga ham sabab bo'lmoqda. Paxta yakkaxokimligi natijasida qishloq xo'jaligi ekin maydonlarida begona (yovvoyi) o'tlar ko'payishi, tuproqning qurib hosildorlik va mahsulot sifatining pasayishi, kasalliklarning ko'payishi, chorvachilik va dehqonchilik uyg'unligining izdan chiqishiga, harajatlarning oshishiga pirovardida iqtisodiy samaradorlikning kamayishiga olib keldi. Shunday ekan tuproq unumdorligini oshirish va saqlab qolishda almashlab ekish ahamiyatli o'rin tutadi.

Bundan tashqari Orol dengizining qurishi ham qishloq xo'jaligiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Jumladan, dengizning qurigan tubidan shamollar ko'p miqdorda sug'oriladigan yerlarga tuzli changlarni olib kelishi ekin maydon va yaylovlar hosildorligining pasayishiga, chorva mollari mahsuldorligining pasayib borishiga va qisir qolishiga olib kelmoqda. Shuningdek, kuchli shamolli kunlarning ko'payishi g'alla va donli ekinlarning yotib qolishiga, o'simlik va tuproq qatlamida degradatsiyaga jarayoni yuz berishi Janubiy Orolbo'yida cho'llashish jarayonin tezlashtirmoqda. Bu esa nafaqat qishloq xo'jaligiga balki butun iqtisodiyotga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Shu nuqtayi nazardan mintaqada biologik xilma-xillikni saqlagan holda iqtisodiyotni kompleks barqaror rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish lozim.

Qishloq xo'jaligida ayniqsa, sug'oriladigan yerlar hosildorligini muttasil orttirib borish mintaqa iqtisodiyoti barqaror rivojlanishining muhim garovlaridan biri hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, keyingi yillarda sug'oriladigan yerlarning unumdorligi 5-20 foizga pasaygan. Gumus tuproq unumdorligini belgilovchi asosiy omil sifatida muhim ahamiyatga ega. Qoraqalpog'iston Respublikasining sug'oriladigan hududlaridagi tuproq qatlami nisbatan tabiiy past unumdor hisoblanadi (gumus miqdori 0.4–0.7%)[10]. Qoraqalpog'iston Respublikasi tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, keyingi 15–20 yil davomida tuproq unumdorligining asosiy ko'rsatkichi bo'lgan chirindi miqdori 30–50 foizga kamaygan[11].

Tadqiqotlardan ma'lum bo'ldiki, "eng yaxshi" toifa yerlar maydoni 1980-yilda sug'oriladigan yerlarning 10.4 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2019-yilga kelib, mazkur toifaga kiruvchi yerlar maydoni qolmagan. Mazkur yillar davomida "yaxshi" yerlar maydoni 22.5 foizdan 3.3 foizgacha kamayib ketgan. Shu vaqtning o'zida o'rtacha va o'rtachadan past yerlar maydoni ko'paygan. Qoraqalpog'iston bo'yicha o'rtacha ball boniteti 42.4 ni tashkil etgan (3-jadval).

3-jadval: Qoraqalpog'iston Respublikasi sug'oriladigan yer maydonlarining sifat ko'rsatkichlari

Klass	Ball	Sifat	Sug'oriladigan yer maydonlari							
			1980-y.		1985-y.		1995-y.		2019-y.	
			ming ga	%	ming ga	%	ming ga	%	ming ga	%
I	81-100	Eng yaxshi	33.7	10.4	29.6	7.1	0.5	0.1	-	-
II	61-80	Yaxshi	72.5	22.5	72.5	17.4	30.7	6.9	14.4	3.3
III	41-60	O'rtacha	84.8	26.3	86.8	20.8	172.6	38.8	202.5	47.3
IV	21-40	O'rtachadan past	131.7	40.8	228.2	54.7	240.8	54.2	211.5	49.4
V	1-20	Yomon	-	-	-	-		-	-	-

Jadval Bektemirov K.K. Ustoychivoye razvitiye regionov ekologicheskogo krizisa: metodologiya i instrumentariy primeneniya v Priarale. T.: Fan. 2006. s 63. va O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi vazirligi "O'zdaverloyha" davlat ilmiy-loyhalash instituti Qoraqalpog'iston Respublikasi bo'limi "QRerloyha" ma'lumotlari asosida tuzildi.

Shuni ta'kidlash joizki, 1980 yillarda Qoraqalpog'iston ekin maydonlar tarkibida eng yaxshi, yaxshi va o'rtacha sifatli toifadagi yerlar ulushi nisbatan yuqori bo'lgan. Lekin dengizning qurib borishi natijasida yerlarning holati keskin yomonlashdi.

Tabiiy-iqtisodiy zonalar bo'yicha ekin yer maydonlarining sifat ko'rsatkichlari turlicha hisoblanadi. Jumladan "yaxshi" toifaga tegishli yerlarning 92.3 foizi janubiy zonaga to'g'ri kelsa, 6.9 foizi markaziy zonaga, 0.7 foizi Orol dengizining qurigan tubiga yaqin bo'lgan shimoliy zonaga to'g'ri keladi. Shimoliy zonaga "o'rtacha" toifa yerlarning 50.9 foizi, "o'rtachadan past" toifa yerlarning 69.4 foizi, mos ravishda markaziy zonaga 16.1-10.4 va janubiy zonaga 33.0-20.2 foizi to'g'ri kelgan.

10 Исмаилов У.Е. Научные основы повышения плодородия почвы. –Нукус. –Билим.– 2004. –с.3.
11 Рзаев К., Бектемиров К. Состояние и перспективы развития сельского хозяйства Приаралья в ходе рыночных преобразований //Общественные науки в Узбекистане. 1997. №3-4. С. 12-16.

TARAQQIYOT PROGRESS ПРОГРЕСС

4-jadval: Qoraqalpog'iston Respublikasi tabiiy-iqtisodiy zonalar bo'yicha sug'oriladigan yer maydonlarining sifat ko'rsatkichlari

Zonalar	Haydaladigan yer maydoni, ga	Ball boniteta	Yerlarning sifat bo'yicha klasslarga ajratilishi			
			Eng yaxshi I-kl.	Yaxshi II-kl.	O'rtacha III-kl.	O'rtachadan past IV-kl.
Shimoliy	250.2	39.7	-	0.1	103.0	146.7
Markaziy	56.4	44.1	-	1.0	32.6	22.1
Janubiy	121.8	46.2	-	13.3	66.9	42.7
QR bo'yicha	428.4	42.4	-	14.4	202.5	211.5

Jadval O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi vazirligi "O'zdaverloyha" davlat ilmiy-loyhalash instituti Qoraqalpog'iston Respublikasi bo'limi "QRerloyha" ma'lumotlari asosida tuzildi.

Bizning tadqiqotlarga ko'ra, keyingi yillarda (2015–2020-yy.) ozuqa ekinlar salmog'i ekin yerlar tarkibida 8,9 foizni tashkil etgan. Bu ko'rsatkich paxta bilan almashlab ekishning ilmiy me'yorlariga yetarli darajada mos kelmaydi. Mutaxassislarning hisoblariga ko'ra, ozuqa ekinlarining optimal me'yori barcha ekin maydonlarining 30-35 foizini tashkil etishi zarur[12].

Hisob-kitoblarga ko'ra mintaqa hududining sug'oriladigan maydonlarning 70 foizdan ortig'i turli darajada sho'rlangan. Bu esa, o'z navbatida, ekin yerlarning meliorativ holatini yaxshilash maqsadida ko'proq beda ekishni va shu orqali almashlab ekishni yo'lga qo'yish bilan ekinlarning ayniqsa, paxta xosildorligini oshirishni talab etadi.

Qishloq xo'jaligida hosildorlikni oshirish uchun tarmoqqa ilmiy asoslangan almashlab ekishni joriy etish zarur. Bu tuproq unumdorligini izchil oshirish, zararkunandalar, kasalliklar, begona o'tlarga qarshi kurash va sug'orish jarayonida suvidan samarali foydalanishni ta'minlaydigan tashkiliy, agrotexnik va iqtisodiy tadbirlar majmuasidir. Almashlab ekishning asosiy vazifasi – mahsulot birligiga suv, mehnat va o'g'itlarning tejamkorlik bilan sarflagan holda ekinlar hosildorligini izchil oshirishni ta'minlashdan iborat. Almashlab ekishni amaliyotga to'liq joriy qilish tuproq hosildorligini oshirish bilan birga chorva mollarini yuqumli va turli assortiment ozuqa bazasi bilan ta'minlash imkonini beradi.

Respublikada keyingi yillarda jami ekin maydonlar tarkibida beda ekin maydonlari ulushi keskin kamayib ketgan. Bu ilmiy asoslangan almashlab ekishning deyarli yo'lga quyilmaganligidan dalolat beradi. Mazkur holat tuproq unumdorligining pasayishiga olib kelayotgan sabablardan bir hisoblanadi.

Tuproq qatlami kuchli sho'rlangan mintaqada almashlab ekishni amaliyotga joriy etish nafaqat dehqonchilik samaradorligini balki chorvachilik ozuqa bazasini mustahkamlash, qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi.

Olimlarning tadqiqotlariga ko'ra, bir gektar beda maydoni 300 kg sof tabiiy azot to'playdi. Qoraqalpog'iston sharoitida ikki yillik bedadan so'ng begona o'tlarning kamayishi, yerning meliorativ holatining yaxshilanishi hisobiga uch yil dovamida paxta hosili deyarli 15 s/ga ko'payishi, shu davr mobaynida bir gektar paxta ekin maydoniga sarflanadigan mehnat harajatlari 60 ish kuniga qisqarishi aniqlangan[13]. Beda tuproq qatlamida nafaqat tabiiy azot va chirindi miqdorini oshiradi, shu bilan birga uning meliorativ holatiga ijobiy ta'sir etadi. M.V.Muxamedjanovning o'z tadqiqotida beda tuproqning fizik xususiyatlarini tubdan yaxshilashini, yer osti suvlari pasayishini, buning natijasida tuproqning sho'rlanishining keskin kamayishini e'tirof etadi[14]. U eng yuqori mahsuldor va oqsilga boy ozuqa ekini hisoblanadi. Chorva mollarining mahsuldorligini oshiribgina qolmasdan ularni ko'plab kasalliklardan saqlaydi va davolaydi. Shu sababdan tuproqqa va chorva mollariga ta'siri jihatdan hech bir ekin beda o'rnini bosa olmaydi[15].

Ozuqa ekin maydonlari tarkibida ko'p yillik o'tlar bilan birga boshoqli, dukkakli va lavlagi ekinlarini ekish chorvani yil davomida oqsilga va ko'k ozuqaga bo'lgan ehtiyojini qondirishi, pirovardida chorva mahsuldorligining ortishiga olib keladi. Bu o'z navbatida yil davomida yer-suv va mehnat resurslardan samarali foydalanishning garovi hisoblanadi.

Qoraqalpog'istonda tabiiy namlikning kamligi (bu yerda yiliga tuproq yuzasidan 1300–1400 mm namlik bug'lanadi, yiliga o'rtacha 90–110 mm miqdorda yog'in-sochin-sochin tushadi) sababli ekinlarni sug'orish sun'iy

12 Лапкин К.И. Размещение и спезиализация сельсохозяйственного производства по зонам и районам Узбекской ССР. – Ташкент: Фан, 1988. – 390 с.
13 Рзаев К., Медетуллаев Ж. Развитие экономика Каракалпакстан. –Нукус. –1996. –С.72-73.
14 Мухамеджанов М.В. Беречь землю, умножить ее плодородие. –Земледелие. –1986. –№1. –С. 3-6.
15 Исмаилов У.Е. Научные основы повышения плодородия почвы. –Нукус. –Билим. –2004.

yoʻl bilan amalga oshiriladi. Markaziy Osiyo mintaqasida ayniqsa, Amudaryoning quyi oqimida suv resurslari taqchilligining oshib borishi suv resurslaridan samarali foydalanishni taqozo etmoqda. Shu bois hukumat tomonidan suv resurslaridan samarali foydalanishga alohida e'tibor berilmoqda. Jumladan, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 11-dekabrdagi "Qishloq xoʻjaligida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etishni yanada jadal tashkil etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida" gi №4919-sonli[16], Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-maydagi "Qishloq xoʻjaligida suvdan foydalanish samaradorligini oshirish va suvni yetkazib berish boʻyicha xarajatlarni qoplash chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi №310-sonli[17] qarorlari asosida yirik loyhalar ishlab chiqildi. Ushbu loyihalar doirasida Oʻzbekiston ayniqsa, Qoraqalpogʻiston hududida suv resurslaridan samarali foydalanish boʻyicha qator tadbirlarni amalga oshirish boʻyicha vazifalar belgilab olindi (5-jadval).

5-jadval: Oʻzbekiston Respublikasida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy qilish boʻyicha prognoz koʻrsatkichlari[18]

	Oʻzbekiston Respublikasi	Qoraqalpogʻiston Respublikasi	Qoraqalpogʻiston Respublikasi ulushi, foizda
Umumiy reja (ga)	430000	45423	10.6
Tomchilab sugʻorish (ga)	210739	7323	3.5
Yomgʻirlatib sugʻorish	18638	0	0.0
Diskretli sugʻorish (ga)	623	100	16.1
Yerni lazerlash (ga)	200000	38000	19.0

Mintaqada bugungi kunda suv xoʻjaligi davlatning kapital qoʻyilmalarining asosiy obyektlaridan biriga aylandi. Agar ushbu maqsadda 2016 yilda 13.0 mlrd. sum sarflangan boʻlsa, 2017 yilda 14.7, 2018 yilda 76.3, 2019 yilda 38.1, 2020 yilda 44.0 mlrd. sumni tashkil etgan. Tahlil qilinayotgan yillar davomida oʻrtacha suv ta'minoti yaxshilangan maydonlar 102 ming ga. yetkazilgan (6-jadval).

6-jadval: Qoraqalpogʻiston Respublikasida irrigatsiya obyektlarni qurish, rekonstruksiya qilish va ta'mirlash boʻyicha ma'lumot

Koʻrsatkichlar	Oʻlchov birligi	2016–2020-yillar	2016-yil	2017-yil	2018-yil	2019-yil	2020-yil
Loyiha soni	dona	64	8	8	12	23	13
Kanallar	km	239	31.3	49.5	25.0	67.1	66.3
Ajratilgan mablagʻ	mlrd.	186	13.0	14,7	76.3	38,1	44.0
Suv ta'minoti yaxshilangan maydon	ming. ga	102	33.3	9.2	20.6	17.0	21.5

Qoraqalpogʻiston Respublikasi suv xoʻjaligi vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Qoraqalpogʻistonning yagona sugʻorish manbai Amudaryo hisoblanadi. Amudaryo suvidan nafaqat qishloq xoʻjaligida balki iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida, aholining kundalik ehtiyojlari uchun ham foydalaniladi. Bu esa suvdan foydalanishning yangi texnologiyalarni (tomchilab sugʻorish, suvni kam talab etadigan ekinlarni ekish) ishlab chiqarishga jalb etishni taqozo etmoqda. Ekin yerlarga suv olib borish magistral va xoʻjaliklararo irrigatsiya tizimlari orqali yetkaziladi. Ularning umumiy uzunligi 3868,8 km. tashkil etib shundan, 90 km. beton qoplamali xolos. Olimlarning ta'kidlashicha, tuproq uzanli irrigatsiya tizimida dalaga suv olib borish jarayonida 40 foizgacha suv resurslari yoʻqotilishi kuzatiladi[19]. Demak, mintaqada irrigatsiya tizimlarini toʻliq beton qoplamaga oʻtkazish suv resurslaridan samarali foydalanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, 415.7 km yoki 10.7 foiz irrigatsiya tizimlari ta'mirga muhtoj hisoblanadi. Bizning fikrimizcha, qishloq xoʻjaligi uchun zarur boʻlgan suv normalarini agrotexnik qoidalarga mos holda yangidan rejalashtirish va suvdan foydalanishni kafolatlash orqali ekinlarni sugʻorishni yangi me'yorga oʻtkazish zarur.

16 https://lex.uz/docs/5157168
17 https://lex.uz/docs/4823390
18 Sauxanov J.K. Agrar tarmoqda tashqi samaralarni optimal tartiblashtirish va transaksiya xarajatlarini pasaytirish: muammolar, usullar va modellar. T.: Lesson Press. 2022. 119. b.
19 Юсупбаев К.Ю. Особенности реализации экономической реформы в аграрном секторе Республики Каракалпакстан. Т.: 2001. С. 114.

Butun Orol dengizi havzasida bo'lgani kabi Amudaryo havzasida ham suv ta'minoti holati tobora murakkab va keskinlashib bormoqda.

Sug'orish tizimining qoniqarsiz holati, kuchli va juda kuchli sho'rlangan yerlarning nisbatan ko'pligi ularni yuvish uchun katta miqdorda suv sarfini talab qilmoqda. Bundan tashqari, sug'orish tizimidagi texnik vositalarning yetishmasligi sug'orish uchun qo'shimcha mablag'larning sarflanishiga olib kelmoqda.

Xalq xo'jaligini suv resurslari bilan ta'minlashni kafolatlash uchun butun Orol dengizi havzasida suv resurslaridan oqilona foydalanish va ularni muhofaza qilish bo'yicha quyidagi kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur[20]:

- gidromeliorativ tizimlarni kompleks rekonstruksiya qilish;
- daryo oqimini tartibga solishni takomillashtirish;
- iqtisod usullarni amalga oshirish;
- sho'rlangan yerlarda maqbul meliorativ rejimlarni ta'minlash;
- avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimini joriy etish asosida gidromeliorativ tizimlarni ekspluatatsiya qilish xizmatini takomillashtirish;
- suvdan foydalanishning qat'iy tizimini ta'minlash va h.k.

Qoraqalpog'istonda qishloq xo'jaligini ustuvor rivojlantirish yo'nalishlaridan bir sug'oriladigan yerlardan to'liq va samarali foydalanish hisoblanadi. So'ngi yillarda mavjud sug'oriladigan maydonlardan foydalanish bo'yicha jiddiy muammolar yuz bermoqda. Jumladan, jami sug'oriladigan maydonlarning 50.0 foizidan ortig'i foydalanilmasdan kelinmoqda. Tahlillarga ko'ra 1.5 foizi yerlarning o'ta kuchli sho'rlanganligi, 3.2 foizi sug'orish tarmoqlarining nosozligi, 16.7 foizi suv tanqisligi yoki yetishmasligi va 78,6 foizi boshqa turli xil sabablarga ko'ra foydalanilmagan (7-jadval).

7-jadval: Qoraqalpog'iston Respublikasida sug'oriladigan maydonlardan foydalanish darajasi, ming ga hisobida

Mavjud sug'oriladigan maydon	Shundan foydalanilmaydigan maydon	Foydalanilmaganlik sabablari			
		O'ta kuchli sho'rlanganligi	Sug'orish tarmoqlarining nosozligi	Suv tanqisligi yoki yetishmasligi	Boshqa sabablar
514.6	260.4	3.9	8.3	43.6	204.6

Jadval Qoraqalpog'iston Respublikasi suv xo'jaligi vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Biznig tahlillar bo'yicha sug'oriladigan yerlardan to'liq foydalanilmaslik qishloq xo'jaligiga qo'shimcha 9500–9700 mlrd. sum atrofida daromad tushimiga to'sqinlik qilgan.

XULOSA

Hosildorlikni oshirishda serhosil navlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda seleksiya va urug'chilik bo'yicha ilmiy ishlarni kengaytirish muallif va ilmiy tadqiqot korxonalarini davlat tomonidan moliyaviy resurslari bilan ta'minlash, nav nazorati uchun ularning mas'uliyatini oshirish lozim.

Shuningdek, mahsulot yetishtirish hajmini oshirish, tannarxini pasaytirish, mehnat unumdorligini ko'tarish masalalarini hal etishda xo'jaliklararo kooperatsiya va agrosanoat integratsiyasi asosida qishloq xo'jaligida mahsulot yetishtirishni ixtisoslashtirish va mujassamlashuviga ustuvor ahamiyat berish maqsadga muvofiqdir.

Dehqonchilikda yuqori hosil olishda ekin maydonlarini yovvoyi o'tlardan tozalash muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ko'p yillik begona o'tlarni tozalashda ekin yerlarni chuqur shudgor qilish samarali usul hisoblanadi.

Chorvachilik tarmog'ida ham o'z yechimini kutayotgan muammolar mavjud. Yuqorida olib borilgan tahlillarga ko'ra chorva mollari va mahsulot yetishtirish mintaqada muttasil o'sib borgan. Ammo, tarmoqning rivojlanishi ekstensiv xarakterga ega. Iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichi ham past. Tarmoqda ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirishda eng avvalo ozuqa bazasini mustahkamlash lozim.

20 Социально-экономические проблемы Арала и Приаралья. Т.: Фан. 1990. С 12.

Adabiyotlar:

1. Бектемиров К.К. Устойчивое развитие регионов экологического кризиса: методология и инструментарий применения в Приаралье. –Т.: Фан. –2006. –160 с.
2. Исмаилов У.Е. Научные основы повышения плодородия почвы. –Нукус. –Билим. –2004. –186 с.
3. Лапкин К.И. Размещение и спезиализация сельсохозяйственного производства по зонам и районам Узбекской ССР. – Ташкент: Фан, 1988. –390 с.
4. Madenova E. N. “Qoraqalpog‘iston Respublikasini kompleks rivojlantirishning uzoq muddatli strategiyasi” Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi avtoreferati. –2019-yil, 24 b.
5. Мухамеджанов М.В. Беречь землю, умножить ее плодородие. Земледелие. –1986. – №1. – С. 3-6.
6. Медетуллаев Ж. Проблемы комплексного освоения земель. Нукус. Каракалпакстан. –1976. –352 с.
7. Рзаев К., Бектемиров К. Состояние и перспективы развития сельского хозяйства Приаралья в ходе рыночных преобразований //Общественные науки в Узбекистане. –1997. –№3-4. –С. 12-16.
8. Рзаев К., Медетуллаев Ж. Развитие экономика Каракалпакстан. Нукус. 1996. С.
9. Убайдуллаев К., Данияров К. Актуальные проблемы аграрного сектора Республики Каракалпакстан в условиях рынка. // Актуальные проблемы современной науки. –2004. –№2. –С. 90-91.
10. Умаров Е.К. Проблемы совершенствования территориальной структуры производительных сил Республики Каракалпакстан. Автореф. на соиск. уч. степ. доктор географических наук. –Т.: 2003. –48 с.
11. Sauxanov J.K. Agrar tarmoqda tashqi samaralarni optimal tartiblashtirish va transaksiya xarajatlarini pasaytirish: muammolar, usullar va modellar. – T.: Lesson Press. –2022. –269. b.
12. Социально-экономические проблемы Арала и Приаралья /Отв. ред. Рахимов Э.Д. –Т.: Фан, 1990. –144 с.
13. Sultanov B.F. Qishloq xo‘jaligida meliorativ tadbirlar samaradorligini oshirishning ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirish. DSs avtoreferati. – T.: 2020. –77 b.
14. Юсупбаев К.Ю. Особенности реализации экономической реформы в аграрном секторе Республики Каракалпакстан. –Т.: 2001. –194 с.
15. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi 2019–2022 statistik to‘plam. –T.: 2023.
16. Bektemirov K. Land reform in the Aral Sea region //Beyond Growth: Institutions and Policies for Sustainability. Santiago, Chile ISEE, 1988. P166.
17. https://lex.uz/docs/4823390
18. https://lex.uz/docs/5157168

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.